

УДК 338.45:334.764

JEL O25

DOI: 10.31471/2409-0948-2019-2(20)-210-217

Шмиголь Надія Миколаївна
доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет
69118 м. Запоріжжя, вул. Автозаводська 50 кв. 13
e-mail: nadezdash@ua.fm
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5932-6580>

Соловійов Олексій Андрійович
аспірант
Полтавська державна аграрна академія
69059 м. Запоріжжя, вул. Північнокільцева 11 кв. 79
e-mail: Zaunajlo@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9565-0919>

СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ В СИСТЕМІ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сутності конкурентоспроможності галузі в системі конкурентних відносин. Розглянуто сутність поняття «конкуренція». Досліджено розуміння поняття «конкурентоспроможність». Виявлено причини нестійкого становища галузей, а й у т.ч. підприємств на ринку, які пов'язують зі слабкою здатністю досягати цілей в умовах ринку конкурентоспроможності. Розглянуто конкурентоспроможність, як комплексну економічну категорію, з позицій економічного змагання за споживача та необхідні ресурси. За допомогою таблиці зазначена система основних об'єктів дослідження конкурентоспроможності, яка також розглянута зі сторони конкурентоспроможності галузі економіки й галузі виробництва, виходячи з чого для всіх економічних об'єктів (продукції, підприємства, галузі) можлива інтерпретація їх конкурентоспроможності при суперництві за споживачів та ринків збуту. Зазначено, що оцінку конкурентоспроможності підприємства починають з проведення аналізу конкуренції в галузі в цілому. Визначено трактування поняття «конкурентоспроможність галузі». Визначено, що конкурентоспроможність галузі допускає наявність конкурентних переваг перед аналогічними галузями за рубежом. Зазначено основні фактори впливу на конкурентоспроможність галузі, які формують можливості для подальшого розвитку галузі. Визначені умови забезпечення конкурентоспроможності галузі. Розглянуто поняття «конкурентні відносини», в основі якого є відносини між суб'єктами господарювання, економічне суперництво та боротьба за найвигідніші умови виробництва та збуту товарів. Зазначені ознаки конкурентних відносин. Зазначено, що конкурентні відносини є одним з видів економічних відносин між конкретними господарюючими суб'єктами, що виникають у зв'язку з виробництвом і обміном матеріальних благ (товарів, послуг) в межах конкретного ринкового конкурентного середовища. Зазначено напрями конкурентних відносин, які включають глобалізаційні процеси трансформації. Зазначено, що конкурентні відносини з огляду на конкурентні сили передбачають широке суперництво за участі постачальників, споживачів, субститутів та потенційних учасників.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність галузі, конкурентні відносини, трансформація.

Shmygol Nadiia Mykolayivna
Doctor of Economics Sciences
Professor, Department of Accounting and Taxation
Zaporizhzhya National University
69118 Zaporizhzhia city, Autozavodska str. 50 fl. 13
e-mail: nadezdash@ua.fm

Solovyov Oleksiy Andriyovich
postgraduate
Poltava State Agrarian Academy
69059 Zaporozhye city, Pivnichnakilceva Street 11 fl. 79
email: 3aunajlo@gmail.com

THE ESSENCE OF THE INDUSTRY COMPETITIVENESS IN THE COMPETITIVE RELATIONS SYSTEM

Abstract. The article is devoted to the research of the essence of industry competitiveness in the system of competitive relations. The purpose of the article is to determine the main essence of industry competitiveness in the system of competitive relations. It is determined that as a result of changes in the economic environment for the effective existence of the national economy, incl. development of industries, using market mechanisms to influence the organization of business entities in commodity markets. The importance of the industry's competitiveness in the system of competitive relations and the formation of a market economy to which the competitive environment belongs, is crucial. The question of the essence of industry competitiveness in the system of competitive relations is quite complex and multifaceted in its decision.

The study of the topic of competitiveness by various scientists is analyzed, and it is noted that, despite the large number of scientific works on competitiveness issues, there are insufficiently studied studies in the context of the essence of industry competitiveness in the system of competitive relations. Therefore, it is important to identify the main aspects of the industry's competitiveness in a system of competitive relations. The essence of the concept of "competition" is considered. Understanding of the concept of "competitiveness" is investigated. Consider the causes of the unstable situation of industries, but also. enterprises in the market that are associated with a weak ability to achieve goals in a competitive market.

Competitiveness, as a complex economic category, is considered from the standpoint of economic competition for the consumer and the necessary resources. The table shows the system of the main objects of competitiveness research, which is also considered from the side of the competitiveness of the economy and production sector, on the basis of which for all economic objects (products, enterprises, industries) it is possible to interpret their competitiveness in competition with consumers and markets. It is noted that the competitiveness assessment of an enterprise begins with the analysis of competition in the industry as a whole. The interpretation of the concept of "industry competitiveness" is defined. It is determined that the competitiveness of the industry allows for the presence of competitive advantages over similar industries abroad. The main factors influencing the competitiveness of the industry, which form the opportunities for further development of the industry.

The conditions for ensuring the competitiveness of the industry have been determined. The concept of "competitive relations" is based on the relations between economic entities, economic rivalry and the struggle for the most favorable conditions of production and sale of goods. The signs of competitive relations are indicated. It is stated that competitive relations are one of the types of economic relations between specific economic entities that arise in connection with the

production and exchange of tangible goods (goods, services) within a specific market competitive environment.

The directions of competitive relations that include globalization processes of transformation are outlined. It is noted that competitive relations in view of competitive forces imply widespread competition with the participation of suppliers, consumers, substitutes and potential participants.

Key words: competition, competitiveness, industry competitiveness, competitive relations, transformation.

Вступ. В наслідок змін економічного середовища для ефективного існування національної економіки, у т.ч. розвитку галузей діяльності, використовуються ринкові механізми впливу на організацію діяльності суб'єктів господарювання на товарних ринках. Значення конкурентоспроможності галузі в системі конкурентних відносин та формуванні ринкової економіки, до яких відносять конкурентне середовище, є вирішальним. Питання сутності конкурентоспроможності галузі в системі конкурентних відносин є доволі складною і багатогранною у своєму вирішенні. Тому важливо визначити основні аспекти конкурентоспроможності галузі в системі конкурентних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конкурентоспроможності на макрорівні досліджували такі вчені, як: В. Леонтьєв, Б. Олін, Д. Рікардо, А. Сміт, Е. Хекшер. Питання конкурентоспроможності за впливом маркетингової політики на конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність товару розглядали такі вчені, як: П. Зав'ялов, Ф. Котлер, Ж.-Ж. Ламбен та інші. Принципи прийняття рішень конкурентоспроможності фірмами та формування структури ринку Дж. Бертран, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін та ін. Теми вибору підприємствами тактики та стратегії для забезпечення конкурентних переваг, утримання конкурентної позиції, оцінка конкурентоспроможності досліджували: І. Ансофф, О. Градов, М. Портер. Однак незважаючи на велику кількість наукових праць з питань конкурентоспроможності недостатньо вивченими є дослідження в розрізі сутності конкурентоспроможності галузі в системі конкурентних відносин.

Мета статті – визначити основну сутність конкурентоспроможності галузі в системі конкурентних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкова економіка, в сучасний час складається з багатьох структур (виробничих, інформаційних, фінансових, комерційних), що взаємодіють на тлі розгалуженої системи правових норм, і об'єднуються єдиним поняттям – ринок. На сучасному ринку спостерігається посилення конкуренції, яке притаманне для всіх країн та галузей економіки.

Як зазначає Сидоренко Є.В, конкуренція – це найважливіша ланка всієї системи ринкового господарства [1]. Сутність конкуренції знаходить свій прояв у найважливішій характеристиці – конкурентоспроможності [2]. Вчених висвітлюються різноманітні визначення конкурентоспроможності, як міри привабливості для розміщення різних видів діяльності на певній території виділяють такі рівні конкурентоспроможності економічних систем: конкурентоспроможність товару (послуги), підприємства, галузі, регіону, країни, міста.

Конкурентоспроможність є синтезом багатьох економічних категорій. Як зазначається в науковій літературі, у широкому розумінні конкурентоспроможність – це зумовлена економічними, соціальними політичними чинниками позиція країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. За умов відкритої економіки вона може визначатися і як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках інших країн. Проблема підвищення конкурентоспроможності стосується практично всіх сторін суспільного життя. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції, за місце на ринку змушує країни

(підприємства) постійно шукати нові резерви, вимагає вдосконалення технологій з метою створення більш якісних товарів [2].

Адаптація галузей діяльності підприємств до умов ринку досить часто залежить від ефективно діючої на підприємствах галузі системи управління, здатності формування та реалізування системи короткострокових й довгострокових цілей. Доцільно зазначити, що більшість підприємств не займаються вивченням ринку, для підвищення конкурентоспроможності підприємства та галузі в цілому, не вивчають потреби попиту для виготовлення продукції, що відповідатиме потребам ринку й буде готова до жорсткої боротьби на ринку конкуренції.

Розглянемо причини нестійкого становища галузей, а й у т.ч. підприємств на ринку, які пов'язують зі слабкою здатністю досягати цілей в умовах ринку конкурентоспроможності:

- відсутність застосування методів діагностування цілей та намірів конкурентів;
- не включати до уваги потреби споживачів;
- відсутність визначення пріоритетів розвитку;
- односторонність в реалізації товарної політики підприємства;
- фінансова нестабільність;
- використання недостатньо ефективних методів управління підприємством;
- використання неефективних методів організації збуту та просування товару [3].

Спираючись на дослідження О. Савчук, який зазначає, що конкурентоспроможність доцільно вивчати, як комплексну економічну категорію, з позицій економічного змагання за споживача та необхідні ресурси (табл.1).

Таблиця 1 - Система основних об'єктів дослідження конкурентоспроможності

Конкурентоздатність підприємства / Конкурентоздатність галузі	Конкурентоздатність підприємства А	Конкурентоздатність підприємства В	Конкурентоздатність підприємства С
Конкурентоздатність галузі L	Конкурентоздатність підприємства А галузі L	Конкурентоздатність підприємства В галузі L	Конкурентоздатність підприємства С галузі L
Конкурентоздатність галузі М	Конкурентоздатність підприємства А галузі М	Конкурентоздатність підприємства В галузі М	Конкурентоздатність підприємства С галузі М
Конкурентоздатність галузі N	Конкурентоздатність підприємства А галузі N	Конкурентоздатність підприємства В галузі N	Конкурентоздатність підприємства С галузі N
Конкурентоздатність продукції G	Конкурентоздатність продукції G підприємства А галузі	Конкурентоздатність продукції G підприємства В галузі	Конкурентоздатність продукції G підприємства С галузі

Примітка: згруповано авторами на основі [3].

Система формування конкурентоспроможності, яка зазначена на рис. 1 розглядається зі сторони конкурентоспроможності галузі економіки й галузі виробництва, виходячи з чого для всіх економічних об'єктів (продукції, підприємства, галузі) можлива інтерпретація їх конкурентоспроможності пр. суперництві за споживачів та ринків збуту, а також відповідні ресурси.

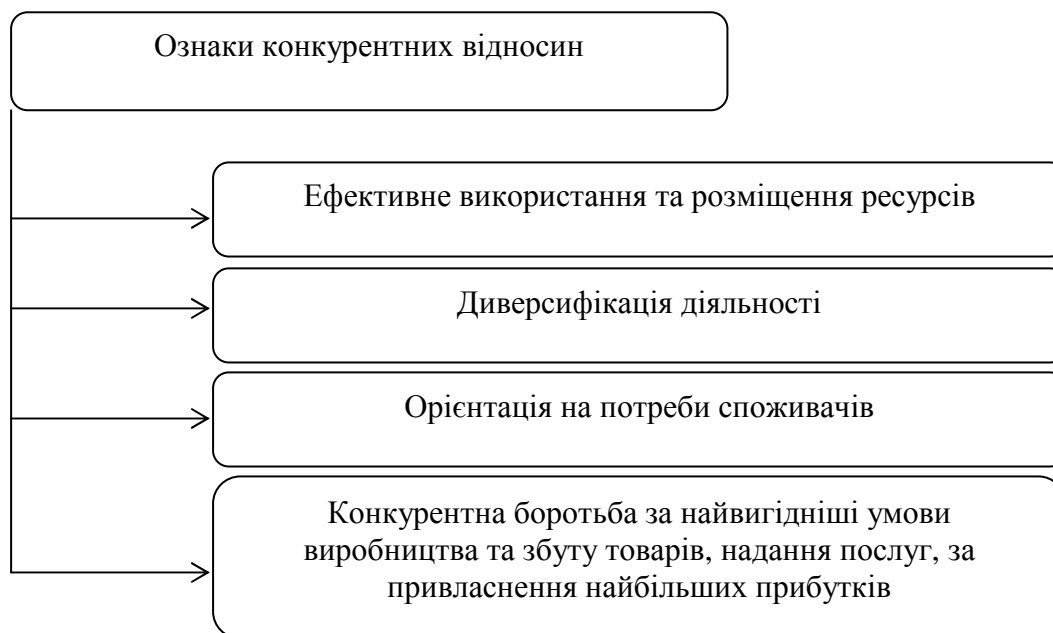

Рисунок 1 - Ознаки конкурентних відносин
Примітка: розроблено авторами на основі [5].

Доцільно зазначити, що оцінку конкурентоспроможності підприємства починають з проведення аналізу конкуренції в галузі в цілому.

Як, зазначає І.З. Должанський конкурентоспроможність галузі – це здатність фірми входити до складу галузі, швидко реагуючи на зміну в її структурі, брати до уваги тенденції до змін, відновлювати власні соціально-економічні системи і зберігати досягнутий рівень конкурентоспроможності виробництва [4].

Також Должанський, зазначає що конкурентоспроможність галузі допускає наявність конкурентних переваг перед аналогічними галузями за рубежом, які можуть виявлятися в наявності: раціональної галузевої структури; групи високо конкурентних фірм-лідерів, що підтягують інші підприємства галузі до свого рівня; налагодженої дослідно-конструкторської й прогресивної виробничо-технологічної бази, розвинутої галузевої інфраструктури, гнучкої системи науково-технічного, виробничого, матеріально-технічного й комерційного співробітництва як у середині галузі, так і з іншими галузями в країні та за її межами, ефективною системи розподілу продукції конкурентоспроможність галузі досягається за рахунок як конкурентних переваг її компаній, так і системи їхньої взаємодії [4].

Розвиток конкурентоспроможності галузі промислового виробництва, полягає у економічному суперництві за споживача та ресурси.

Зазначимо основні фактори впливу на конкурентоспроможність галузі:

- темп росту розмірів ринку;
- ступінь життєвий циклу галузі;
- кількість підприємств в галузі;
- легкість входу на ринок і виходу з нього;
- технології, інновації;
- характеристики продукції;
- вплив товарів-замінників;
- економія на масштабах виробництва;
- крива досвіду;
- завантаженість виробничих потужностей;
- прибутковість галузі [3].

Зазначені фактори впливу формують можливості для подальшого розвитку галузі.

До зазначених факторів існують відповідні умови забезпечення конкурентоспроможності галузі, до яких відносяться:

- антимонопольне регулювання;
- стимулювання політики уряду в області обсягів інвестицій, кредитних, податкових і митних ставок;
- запровадження нових продуктів;
- технологічні зміни;
- регулювання експорту-імпорту;
- удосконалення законодавчої бази;
- збільшення доходності населення [5].

Доцільно розглянути поняття «конкурентні відносини», в основі якого є відносини між суб'єктами господарювання, економічне суперництво та боротьба за найвигідніші умови виробництва та збуту товарів, надання послуг, за привласнення найбільших прибутків, під час чого стихійно регулюються пропорції суспільного виробництва та дотримується конкурентне законодавство.

Конкурентні відносини є одним з видів економічних відносин між конкретними господарюючими суб'єктами, що виникають у зв'язку з виробництвом і обміном матеріальних благ (товарів, послуг) в межах конкретного ринкового конкурентного середовища.

Як зазначає О.Мицик об'єктивність конкурентних відносин, обумовлена:

- по-перше, множинністю різних форм і типів власності, присутніх у певний період часу в даному суспільстві;
- по-друге, об'єктивно існуючим конкурентним середовищем, яке в ідеалі створює таку ситуацію на ринку певного товару, коли жоден з учасників не може впливати на рішення інших;
- по-третє, різноспрямованими інтересами суб'єктів існуючих форм і типів власності;
- по-четверте, включенням суб'єкта господарювання у відносини економічного суперництва незалежно від його волі та свідомості [6].

Сучасні глобалізаційні процеси призводять до трансформації конкурентних відносин у наступних напрямках:

- по-перше, в умовах глобалізації конкуренція трансформується в багаторівневу систему, яка передбачає розвиток специфічних форм конкурентних відносин в залежності від співвідношення глобального та національного рівнів;
- по-друге, відбувається зміна форм і методів конкуренції, що полягає у переважанні елементів співробітництва та партнерства над суперництвом внаслідок якісних змін цілей господарювання суб'єктів глобалізованого простору [7].

Конкурентні відносини можуть розвиватись тільки за інтенсивної конкуренції, яка і забезпечує існування рівня вільної конкуренції чи досконалої конкуренції відповідно до положень економічної теорії. Конкурентні відносини з огляду на конкурентні сили, визначені М. Портером [8], передбачають широке суперництво за участі постачальників, споживачів, субститутів та потенційних учасників [9].

Для формування конкурентних відносин на товарних ринках національної економіки вагоме місце займає державне регулювання. Враховуючи те, що в ринковій економіці існує приватна власність, вільний доступ до ринків, ціноутворення під впливом механізму попиту і пропозиції та інші фактори, то держава як безпосередній організатор і учасник цих процесів через механізми державного регулювання впливає на ринкову економіку і на формування конкурентних відносин [5].

Конкурентні відносини в ринковій економіці можуть існувати тільки за поєднання державного механізму та конкурентного механізму регулювання національної економіки. Ринковість відносин передбачає переважну роль конкурентного механізму, який

забезпечує ефективний розподіл і використання ресурсів, встановлення цін під впливом попиту і пропозиції, свободу підприємницької діяльності. Необхідність державного механізму обґрунтовується неспроможністю конкурентного механізму забезпечити задоволення потреб споживачів, захист економічної конкуренції в певних сферах народного господарства. Така необхідність державного механізму впливу чітко відображається на ринках природних монополій. За умови існування досконалої конкуренції рівновага в інтересах виробника збігається з рівновагою в інтересах споживачів, за умови ж існування монополій ці дві рівноваги не збігаються і у цьому разі вагоме значення для формування і підтримання конкурентних відносин має державний механізм [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнивши вищевикладене, можна зробити висновок про те, що до головних причин низької конкурентоспроможності підприємств є недостатня здатність боротися за розширення своєї частки на внутрішньому та зовнішньому ринках, просувати свої товари та завойовувати споживача, поставивши інтереси останнього в центр своєї виробничої та комерційної діяльності. Доцільно використовувати оцінку рівня конкурентоспроможності галузі, підприємства для підвищення конкурентної політики та підвищення конкурентоспроможності національних виробників.

У ринкових умовах конкурентні відносини регулюються конкурентним механізмом, в результаті чого забезпечується ефективне функціонування товарних ринків. В умовах перехідної економіки виникають певні проблеми із виникненням та розвитком конкурентних відносин. Ці проблеми переважно пов'язані з економічною неефективністю, структурними та інституційними чинниками неефективності товарних ринків.

Література

1. Сидоренко Є.В., Гончаров Ю.В. Методи оцінювання конкурентоспроможності продукції у промисловості. Київський національний університет технологій та дизайну. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7786/1/NRMSE2017_V3_P099-100.pdf
2. Масляєва О.О. Економічна сутність категорії „конкурентоспроможність”: дефініція та систематизація. *Електронний журнал «Ефективна економіка»* № 10, 2011. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=737>
3. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2-ге вид.: навч. посіб. К.: *Центр учбової літератури*. 2017. 456 с.
4. Должанський І. З., Загорна Т. О. Конкурентоспроможність підприємства: Навчальний посібник. Київ : *Центр навчальної літератури*, 2006. 384 с
5. Михальчишин Н.Л. Конкурентні відносини в умовах перехідної та ринкової економіки, 2008. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/1675/1/59.pdf>
6. Мицик О.О. Розвиток конкурентних відносин в трансформаційній економіці України: автореф. дис... канд. екон. наук Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". К., 2008. 24 с.
7. Савченко І.А. Сучасні підходи до економічної сутності конкурентних відносин. *Електронний журнал «Ефективна економіка»* № 2, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1785>
8. Портер Е. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. *Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс*. 2005. 454 с.
9. Андрусів У. Я. Методи оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств у національній економіці. *«Бізнес Інформ»*. 2019. №3. С. 241-246 <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-241-246>

10. Dovgal, O. V., Kravchenko, M. V., Demchuk, N. I., Odnoshevnaya, O. A., Novikov, O. Y., Andrusiv, U. Y., Popadynets, I. R. (2017). Methods of competitiveness assessment of agricultural enterprise in eastern europe. *Regional Science Inquiry*, 9(2), 231-242.

References

1. Sidorenko, E.V, Goncharov, Y.V., Methods for assessing the competitiveness of products in industry, Kiev National University of Technology and Design: Available at: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7786/1/NRMSE2017_V3_P099-100.pdf
2. Maslyaeva, O.O. (2011). Economic essence of the category "competitiveness": definition and systematization: E-journal "Effective Economy" № 10, 2011. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=737>
3. Kryvovyazyuk, I.V. (2017). Economic diagnostics. 2 nd species: study. tool. / I.V. Kryvovyazyuk. - K. : Center for Educational Literature. 456 p.
4. Dolzhansky I. 3., Zagorna, T.O. (2006) Competitiveness of the enterprise: Textbook. - Kyiv: Center for Educational Literature. 384 p.
5. Mikhalchishin, N.L. (2008). Competitive Relations in a Transitional and Market Economy. Available at: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/1675/1/59.pdf>
6. Mitsik, O.O. (2008). Development of competitive relations in the transformation economy of Ukraine: abstract. dissertation ... Cand. econom. Sciences / OO. Mitzic; The state. higher. teach. closed "Kyiv National Economic University named after V. Hetman". - K. 24 p.
7. Savchenko, I.A. (2013). Contemporary Approaches to the Economic Essence of Competitive Relations: Electronic Journal "Effective Economy" № 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1785>
8. Porter, E. (2005). Competitive strategy: Methods of analysis of industries and competitors / Per. with English. - M.: Alpina Business Bux. 454 p.
9. Andrusiv U. Ya. (2019). Metody otsinky konkurentospromozhnosti promyslovykh pidpriemstv u natsionalnii ekonomitsi. «Biznes Inform». №3. С. 241-246. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-241-246> [in Ukrainian].
10. Dovgal, O. V., Kravchenko, M. V., Demchuk, N. I., Odnoshevnaya, O. A., Novikov, O. Y., Andrusiv, U. Y., Popadynets, I. R. (2017). Methods of competitiveness assessment of agricultural enterprise in eastern europe. *Regional Science Inquiry*, 9(2), 231-242.